

היינו לפני החמה היינו לצפונה

א"ס' רי"ג

וכלל אומר, כי הדברים האלה הם תלויים בחכמת השמים, ומי שלא יהיה בקי בחכמת השמים לא ידע אלה הסודות. ולדידי חזי לי ספר המועדים שעשה רבינו משה בר מימון צוק"ל מביא באלה השאלות שהיו בודקים את העדים חכמות נוראות ונפלאות והאריך בהם כמה וכמה. ואחרי שהי' מאריך ומרבה לדבר חכמות היה אומר וזהו שאמרו חכמים לפני החמה או לאחר החכמה, ועוד היה מרבה לדבר ולבסוף אומר וזהו שאמרו חכמים לצפונה או לדרומה, וכן על כולם, ואין חכם בעולם שיוכל לעמוד על דבריו אך מי שיהי' בקי בחכמת השמים. הילכך מי שאינו בקי בחכמות השמים אינו בקי באלה הסודות, וגם לא מה שאמרנו בפרק שעבר עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא, וגם לא מה שנאמר לפנינו פעמים בא בקצרה פעמים בא בארוכה, שכל אלו הם סודות נעלמים כחכמות השמים.

י"ד א"ל א"ל י"א (ס"א ר"ט)

וכבר סלקתי דעתי וידי מחקור בה, כי אין בירור ידיעתו משורשי ועיקרי הדת שמחויבים אנו להאמין בדעה מן הדעות. ואפילו בייג עיקרי הדת שמוטל על כל איש ישראל להאמין, בררנו והוכחנו [בתשובה ר"ן] שהאמונה חיובית וטובה והחקירה תועבה. אף כי לכאורה מדברי הרמב"ם במורה נבוכים משמע דלא נקרא אמונה כלל אם לא על צד הבירור מתוך החקירה, מכל מקום ביררנו משאר דבריו שאי אפשר לתפסם כפשוטן רק נאמינם בקבלה אמונת אומן. כל שכן בחקירות חכמת התכונה אשר כמעט אין דבר שאין בו מחלוקת [עיין ספר גבורת ה' מדרגה ה'], ובכל צד עלו כמה ספיקות ומבוכות, וקשה מאד הציור וההבנה בהם אם לא בקבלה מפי חכם באמת לא בדמיון בחכמה זו, ועל ידי כדורים שיש בהם גי מרחקים, שאי אפשר להבין בציור שטחי על הנייר. וקשה להבין איך יצויר עמידת החמה באמצע הרקיע בחצי היום – עם שנאמר שהוא בחצי רוח דרום כדברי רז"ל על הולך אל דרום וגו' בבבא בתרא [כ"ה]. ויע"ש פירוש רש"י, ואם מקפת רק רוח דרום לפעמים, ולפעמים מזרח דרום צפון, תהיה תמיד שקיעתה במערב וזריחתה במזרח ועמידתה בחצי היום באמצע הרקיע. ודברים רבים כאלה אשר נברך ליוצר ובורא עולמו בחכמה ועל צד היותר הטוב, והוא היודע ברואיו יתברך שמו בברור ועל אמיתתן, ואפס זולתו...

הן אלה קצות מבוכותיי מעט מהרבה. לכן אל תוסף עוד ראות פני בחקירות ודרישות בחכמה זו, כי אתי היתה ולרוב יגיעה ומיעוט השגה שלחתי לנפשי, וגם אתה עשה כן ופנית והלכת אל גופי תורה, הפוך בה והפוך בה ומינה לא תזוע. ושמואל ירחינאי שהיה נהירין ליה שבילי דרקיע וכו' [ברכות נ"ח:], ואמר שיכול לתקוני לכולי גולה [ראש השנה כ:], לא היה מפנה לבו רק בעת שהלך לצרכיו, כבירושלמי [עיין דברים רבה ח, ט].

ואתה שלום וביתך שלום כנפשך החשובה ונפש נענה אהובך הטרוד יאיר חיים בכרך

והנה על דבר שאלתך בענין ביאור פירוש רש"י, יומתק בפי מה שכתב הראב"ע על דברי [הקליר] [פירוש קהלת ה, א] שטוב לאדם לומר לא ידעתי או לשתוק מלומר דבר שאינו הגון. ובכחאי גוונא השיב [בעל תשובות באר עשק בתשובה צ"ח] לשואלו מאמר נפלא, והוא כרישא דעמי נדיב [שיר השירים ו, יב] וסיפא דאכ"ן יש [בראשית כח, טז]. וביאורו, דתרי קראי נינהו, אחד מסיים 'לא ידעתי' ואחד מתחיל. אף אנכי אומר כן בדבר ששאלת, ובכלל חכמה זו. ואשר כתבת כי ראית אצלי קונטרסים הרבה, אמת הוא כי יגעת בחכמה הלז ולא מצאתי, תאמין [לי] אמונת אומן כי נפשי חשקה מנעורי לעמוד על שורשי המציאות מפי ספרים אשר חוברו על זה, כגון ספר צורת הארץ, והשמים והעולם, וספר כתוב ספר הגלגל. ואשר דברו מזה, כגון קידוש החודש ופירושו, וספר מורה נבוכים ופירושו, וספר צדה לדרך לרבי מנחם בן זרח, ושבילי אמונה, ושלשלת הקבלה, וספר עמנו אל, ורמ"י [לבוש], והתוי"ט, [וספרי ריש"ר מקנדיאה גבורת ה' וחבריו], גם בספרי אומות העולם, נוסף על קדושת הש"ס שדיבר מזה באיזה מקומות זעיר שם זעיר שם.

ובאשר ראיתי כי כמעט אין דבר מוסכם בלי מחלוקת, ונפלו בדעתי על כל צד מצדדי דעתם תילי תילים ספיקות וקושיות ומבוכות, אף כי תליתי בחסרון השגתי – וכאשר הוא האמת בלי ספק, וכמאמר המורגל 'סתם מקשין עמי הארץ', לכן לא די שמשכתי ידי מלבנות עוד זמני בחקירה ודרישה ומלחדש דבר או להכריע בין הדעות מסברא או מגמרא, אף כי קמתי בשחר ושרפתי בחמתי ומר נפשי כמה גווילין וניירות, חבלתי מעשי ידי אשר טרחתי בו זמן רב, ואמרתי כי כבר השגתי די מה שהגעתי לידיעת 'לא ידעתי', כמו שאמר הגאון החסיד על אמרתי אחכמה וגו'. והסכמתי למה שכתב הרמב"ם במורה נבוכים חלק ב' סוף פרק כ"ד שאין דבר ברור בחכמה זו... הנה אהובי החוקר בתעלומות חכמה, כבר באו תוך דבריי איזה גרגרים ידיעות תורנייות, אבל לישב דעת רש"י מקור שאלתך בפרט או בכללה החכמה וענפיה, אין בכחי.